

Ege Göçleri ve M.Ö I. Binde Anadolu

Engin EROĞLU*

Özet

Geç Tunç Çağı sonlarına denk gelen M. Ö. 1200'lerde, Deniz Kavimleri Göçü ve Ege Göçleri adıyla anılan bir göç dalgası yaşanmıştır. Bugün hala bu toplulukların neden bu denli büyük bir göç hareketine kalkıştığı konusu tartışmalıdır. Ancak genel olarak Doğu Avrupa ve Balkanlar'dan kaynaklanan bu göçlerin sebebi ekonomik, askeri ve siyasi zorunluluklarla birlikte nüfus artışına bağlanmıştır.

Thrak kavimlerinin neden olduğu Ege Göçleri süreci içerisinde, Dor göçleri de muhtemelen İlyr ve Thrak baskısıyla gerçekleşmiştir. Dorlar'ın Yunanistan (Hellas)'ı istilası Akalar'ı yerinden oynatmıştır. Böylece uygarlıklarının yıkılmasından kısa bir süre önce Anadolu'ya da yerleşmeye başlayan Akalar, Dor baskısıyla Anadolu'ya daha büyük kitleler halinde göç etmişlerdir. Anadolu'ya ilk gelenler İonlar ve daha sonra Aioller olmuştur. Diğer taraftan Balkanlar üzerinden Anadolu'ya gelen kavimler arasında olan Frigler (Phrygler), Hitit devletinin yıkılmasında etkili olmuştur. Şunu belirtmek gerekir ki bu göçler, deniz kavimlerinin ani ve kısa süren göçlerinden farklı olarak, birdenbire meydana gelen bir göç şeklinde değil yavaş yavaş gerçekleşen istilalar şeklinde olmuştur.

Bütün bu süreç içerisinde antik dünyanın kent devletleri ya da krallıkları yerine köy kültürlerinin hakimiyeti söz konusu olmuştur. Birçok kaynakta, Ege Göçleri olarak ifade edilen olaylar dizisi, hakkında yeteri kadar arkeolojik ve yazılı kaynak bulunmadığından dolayı karanlık çağ diye anılan bir dönemde gerçekleşmiştir. Bu dönem ile birlikte Anadolu'nun siyasi ve demografik yapısında bazı değişiklikler meydana gelmiştir. Bu değişimin etkileri M.Ö. 1. bin boyunca Anadolu'da kendini hissettirmiştir.

Anahtar kelimeler: Ege Göçleri, M.Ö. 1. Bin, Anadolu Tarihi, Göçler

Aegean Migrations and Anatolia BC in the First Thousand

Abstract

By the end of the late bronze age corresponding to the 1200 BC, it had been experienced an immigration wave called Sea Tribes migration and Aegean migrations. It is still controversial that why these communities attempted such a big migration movement. However, in general, the reason of these migrations that started from Eastern Europe and Balkans, was economic, military, and the political necessity which has been linked to population growth. During the Aegean emigrations caused by Thrak tribes, Doric migrations probably had been occurred under pressure of Illyr and Thrak. Dors' invasion of Hellas (Greece) dislocated Achaeans. Thus,

Achaeans began to settle in Anatolia before the fall of civilization, under pressure of Dors' they migrated to Anatolia in large masses. Ioninans were the first comers to Anatolia and later Aeolians. On the other hand, Phyrigs that were one of the tribes came through the Balkans to Anatolia, acted an effective role on breaking down of Hitit State. It should be noted that, these tribes, unlike the sudden and short lived immigrations of sea tribes, had been in the form of slow invasions not as a sudden immigration.

All in this process, instead of city states of the ancient world or kingdoms, village cultures had been a matter of domination. In most resources, Aegean Emigration, was expressed as the sequence of events, as there aren't enough archaeological and written sources, it had

---

* Dr. Gençlik ve Spor Bakanlığı. erg.40@hotmail.com

occured at the age that called as the dark ages. Along with this period, some changes have occurred on political and demographic structure of Anatolia. During the year of first thousand, the impacts of this change were felt in Anatolia.

Keywords: Aegean Migrations, First Millenium BC, Anatolian History, Migrations

1.Giriş

Özellikle Eski İzmir (Smyrna)'de yapılan arkeolojik araştırmalar neticesinde ele geçirilen çanak ve çömleklerden M.Ö. 1150 ve 1050 tarihleri arasında Yunanistan'dan Batı Anadolu kıyılarına dalgalar halinde bir göç hareketinin olduğu anlaşılmaktadır (Akurgal,1988:202). Bu tespitite M.Ö 1050'lere tarihlenen ve Protogeometrik adıyla anılan çanak çömlek buluntularının önemi büyüktür. Göç hareketini başlatan İon, Dor ve Aiol kabileleri idi (Diakov-Kovalev,1987:333). Kendilerine ait lehçeleri bulunan bu topluluklar, ekonomik olarak da birbirlerinden bağımsız idiler. İonlar, Ege adaları (Sisam-Sakız) yoluyla Anadolu'nun orta batısına yerleşerek buralardaki yarımadalarda ve savunulması kolay yerlerde şehir devletleri (polis) kurmuşlardır. Yine aynı yolu takip ederek Anadolu'ya gelen Aiol kabileleri ise daha kuzeye, bugünkü Çanakkale-İzmir arasındaki kıyılara yerleşmişlerdir. Aiol kabilelerinin yerleşimleri İon yerleşimlerine göre daha sönük kalmıştır. Çünkü İonlar çok kısa sürede önemli kentler kurarak Doğu Akdeniz'de seslerini duyurmayı başarmışlardır. Öyle ki doğu toplumları tarafından Yunan topluluklarına verilen ortak ad olan Hellen ismi, İon ismi ile yer değiştirmiştir (Akurgal,1988:202). Bugün Hellenler'e Yunanlı denilmesinin altında yatan ana sebep budur. Dorlar ise Rodos ve Güneybatı Anadolu'ya yerleşmişlerdir.

M.Ö. 12. yüzyılda başlayan Ege göçlerinin asıl nedeni ekonomiktir. Çünkü Yunanistan dağlık bir bölge idi ve tarıma elverişli değildi (Memiş,2007:168). Ayrıca Yunanistan'daki parlak Aka (Akha) döneminin çöküşüyle birlikte, Doğu Akdeniz'deki ticari hareketlilik de sona ermişti. Böylece ekonomik isteklerin başını çektiği bir göç hareketi başlamış oldu (Sevin, 2003:210). Hitit İmparatorluğu'nun 12. yüzyılda Ege göçleriyle gelen kavimler tarafından yıkılmasıyla, M.Ö. 1. bin Anadolu'sunda siyasal güç dengesi sürekli olarak değişmiştir.

Milet ve Efes başta olmak üzere Bayraklı, Erythrai, Foça ve Çandarlı gibi Aiol kentleri ile Batı Anadolu'nun diğer merkezlerinde yapılan kazılar sonucunda, M.Ö 1. binden başlamak üzere Ege'deki kültürel gelişim safhaları aşağıdaki şekilde kronojilendirilmiştir (Akurgal,2008:312).

- 1- Kuruluş Evresi (M.Ö.1050-750)
- 2- Homeros Çağı (M.Ö. 750-700)
- 3- Yükseliş Evresi (M.Ö. 700-650)
- 4- Ege'nin Altın Çağı (M.Ö. 650-545)
- 5- Orta ve Geç Arkaik Evre (M.Ö. 545-470)
- 6- Klasik Evre 1 (M.Ö. 470-400)
- 7- Klasik Evre 2 (M.Ö. 400-333)
- 8- Helenistik Dönem (333-30)
- 9- Roma Çağı(M.Ö. 27-M.S. 395)

Ege göçlerini iki evrede ele almak mümkündür. İlk evrede (M.Ö. 11.yüzyıl- M.Ö. 8.yüzyıl) genel olarak siyasi bir istikrarsızlık bulunmaktadır. İkinci evrede ise, (M.Ö. 8.yüzyıl - 7.yüzyıl) birinci evrenin tersine siyasal bir istikrardan söz etmek mümkündür (Mansel,1978:2).

1.1. İon Yerleşimleri

İon yerleşimleri genelde yarımadalar üzerine kurulmuştur. Anadolu'da kurulan on iki İon kenti şunlardır: Karia'da Miletos, Avşar (Myus), Güllübahçe (Priene) ile Lidya'nın kentleri olan Efes, Değirmendere (Kolofon), Gümüldür (Lebedos), Teos, Klozomenai, Foça, Sakız (Khios), Erythrai ve Sisam (Samos).

M.Ö. 700'lerde on iki İon kenti dinsel nitelikte Panionion adında bir birlik kurmuşlardır. Bu birliğe katılan kentler siyasi olarak birbirlerinden tamamen bağımsız idiler. Sonraları Smyrna kentinin de katılması ile birlikte, birlikteki kent sayısı on üçe çıkmıştır. Bu birlik sayesinde M.Ö. 5.yüzyıla kadar İon kültürü diğer Yunan kültürlerine karşı üstünlük sağlamıştır. Ancak siyasi bir birlikteliğin olmayışı nedeniyle İon toplulukları Lidya ve Pers saldırılarına karşı koyamamışlardır. Nitekim bu saldırılar sonucunda bağımsızlıklarını kaybetmişlerdir.

İonlar 7.yüzyıl sonları 6.yüzyıl başlarına denk gelen dönemde birtakım kolonizasyon hareketine başlamışlardır. Bunun birinci nedeni güçlü Lidya krallığının Anadolu ticaretine engel olmasıydı. İkinci nedeni ise Lidya krallığının güçlenmesi ile birlikte çiftçilikle uğraşan yerli halkın İon ve Aiol aristokratik sınıfına karşı direnmeye başlamalarıdır. Çünkü Yunanlı aristokratik sınıflar, tarımla uğraşan yerli halkı kendi çıkarları doğrultusunda kullanıyordu. Bu iki nedenden dolayı Miletoslular Abydos, Belkıs (Kyzikos) ve Limmai ile Gemlik Körfezinde Gemlik (Kios) gibi koloniler¹ kurmuşken; Klozomenaililer aynı bölgede Baklaburnu (Kardia)'na yerleşmişlerdi. Samoslu İonlar ise Kuzey Marmara kıyılarında Ereğli (Perinthos) ve Tekirdağ (Bisanthe) gibi koloni kentlerini kurmuşlardır. Yine Thrakia'nın güney kıyılarında ve Kuzey Ege Bölgesi'nde Maroneia, Abdera, ve Taşöz (Thasos) gibi güçlü koloniler kuruldu. Hatta Miletoslular kuzeydeki kolonilerin yanında Doğu Akdeniz'de de ticari koloniler kurdular. Bunların en ünlüsü M.Ö. 7. yüzyıl ortalarında Mısır kralının izniyle Nil Nehri kıyısında kurulan Neukratis'tir. Sonuç olarak İonlar, tiranlar önderliğinde M.Ö. 650-545 yılları arasında koloniler kurmak suretiyle gemcilik ve ticaret gibi iktisadi faaliyetler sayesinde refaha kavuşmuşlardır.²

1.2. Aiol Yerleşimleri

Yunanistan'ın Boiotia ve Thessalia Bölgeleri'nden gelen ilk Aiol lehçesini kullanan göçmen kabileler, İonia'nın kuzeyindeki kıyılara yerleşmişlerdir. Bu bölge güneyde İzmir'den kuzeyde Bakırçay (Kaikos) vadisine kadar olan bölge idi.

Herodotos kıyı bölgesinde on iki Aiol kentinin varlığından bahseder. Aiol yerleşimlerinde yapılan arkeolojik çalışmalarda, Aiol göçüne ait yeterli malzeme bulunamamıştır. Bunun nedeni Aiol'lerin yerli halkın kullandığı gri tonlu seramik formunu benimsemiş olmalarıydı. Hâlbuki Ege göçleri ile Anadolu'ya gelen kavimlerin izlerini, protogeometrik stilde yapılmış çanak çömlek bulutuları ile takip edebilmekteyiz. Buna rağmen önceleri bir Aiol kenti olan Smyrna'da yapılan kazılarda bulunan az sayıdaki protogeometrik stildeki çanak çömlek malzeme, Aioller'in yaklaşık M.Ö. 1000'lerde bu bölgede olduklarını göstermektedir (Sevin,1982:216).

¹ Drews,1991: 322-324. Karadeniz'deki ilk Grek koloni hareketinin Pontos Kappadokia'sı dağlarından kolayca gelen madenlere girebilmek için planlandığını düşünmek abartı değildir. Nitekim M.Ö. 750'de bu bölgedeki iskanın asıl nedeni demir madenidir.

² Akurgal,2008: 316; Sevin, 1982: 221. İon kentlerinin, Lidya Krallığının zoruyla, denizaşırı ülkelere koloniler kurmaya başladığı dönemde kent devletlerinin yönetim biçiminde değişiklikler olmuştur. Kentleri bu tarihten itibaren tiran adı verilen kişiler yönetmiştir. Tiranlar hem demokratik rejimi hem de soylu hükümeti temsil etmekteydi. Böylece bu iki unsur arasındaki denge kurulmuştur.

Herodotos'a göre Aioller, İonlar'a göre daha verimli topraklar üzerine yerleşmiş idiler. Ancak İon yerleşimleri iklim yönünden daha şanslıydı. Verimli topraklar üzerine yerleşen Aioller doğal olarak tarıma önem vermişlerdir. İonia'da olduğu gibi Aiol kentleri de bir konfederasyon kurmak suretiyle bir araya gelmişlerdir. On iki kentin bir araya gelmesi ile oluşturulan bu konfederasyon, İonia'da olduğu gibi genel olarak dinsel nitelikte idi. Birlikteliği oluşturan en önemli Aiol kenti Kyme idi. Kyme birçok Aiol kentinin kurulmasına öncülük etmiştir. Aiol yerleşimleri İon yerleşimleri kadar, Batı Önyasya Tarihi açısından varlık gösterememişlerdir. Bunun nedeni, Aiol bölgesinin etrafının sıra dağlarla doğal biçimde çevrilmesi idi. Bu durum bölgenin diğer bölgelerle ilişkilerini olumsuz olarak etkilemiştir.

1.3. Dor Yerleşimleri

Dorlar Yunanistan'ı istila ettikten bir süre sonra, İon ve Aioller gibi Dorlar da Batı Anadolu'ya göç etmişlerdir. Güney Batı Anadolu'yu yerleşim alanı olarak seçen Dorlar, Girit başta olmak üzere Kitera, Thera ve Melos gibi yerleşimleri ele geçirmişlerdir. Daha sonra doğu istikametinde ilerleyerek Rodos ve İstanköy (Kos)'e yerleşmişlerdi. Burada Bodrum (Halikarnasos) ve Datça-Dalacak (Knidos)'ı kurmuşlardı. Dor göçleri yaklaşık M.Ö. 900'lerde İon göçünden sonra olmuştur. Dolayısıyla İonlar Dorlardan önce Güney batı Anadolu'ya yerleşmişlerdir. Dorların bölgeye gelmesi ile birlikte Dor ve İonlar, bu bölgede beraber yaşamışlardır (Sevin,1982:217).

Diğer taraftan M.Ö. 1. bin yılın ortalarından başlayarak, Anadolu'da yoğun olarak kurulan kentlerin daha çok Ege, Karadeniz ve Akdeniz gibi kıyı şeritlerinde kurulması uzun mesafe deniz ticaretinin ortaya çıkmasında etkili olmuştur.

2.M.Ö. I. Binde Batı Anadolu

2.1.Karia Bölgesi

Aiol, İon ve Dorlar'ın batı Anadolu kıyılarına yerleştikleri dönemlerde, Karia adı verilen bölgede eski yazarların Kar ya da Leleg adını verdikleri kabileler yoğun olarak yaşamaktaydı. Antik Çağ'da Karia olarak tanımlanan bölge kuzeyde İonia ve Lidya, doğuda Frigya, güneydoğuda Lykia bölgeleriyle komşu olup, batısında ve güneyinde Ege Denizi bulunmaktadır. Bölgenin kuzey sınırını Aydın (Mesogis) Dağları ve Büyük Menderes (Maiandros) Irmağı belirliyordu. Ancak Maiandros Ovası'nın farklı topluluklar tarafından iskan edilmiş olması sınır konusunda karışıklıkların doğmasına neden olmuştur (Akurgal,1988:474).

Karia, adının kökenleri henüz saptanamamıştır. Karia sözcüğü, Luvi dilinde "uç ülke, sarp ülke" anlamına gelen "karuwa" sözcüğünün eski Yunanca'ya geçmiş şeklidir. M.Ö. 1. bin yılın Pers kayıtlarında geçen "Karka"nın da Karlar'la ilişkili olabileceği ileri sürülmektedir. Kendisi de Kariyalı olan Halikarnassoslu Herodotos, Girit kralı Minos döneminde Karlar'ın Lelegler adı altında Ege adalarında oturduklarını bildirmektedir. Bazı araştırmacılar Leleglerin Hitit yazılı kaynaklarında adı geçen Luviler'le bağlantılı olabileceğini ileri sürerek Karlar'ı Luviler'in devamı olarak görme eğilimindedir. Ancak bu kesin değildir. Homeros tarafından Troia Savaşı sırasında Troas Bölgesi'nin güneybatı ucundaki Satnioeis Çayı kıyılarında yaşadıkları bildirilen Lelegler'in sonraları Karia'ya, özellikle Halikarnassos yöresine göçerek sekiz kent kurdukları ve Karlar'dan farklı bir halk oldukları anlaşılmaktadır. Ayrıca Lelegler'in Kariyalılarca köleleştirilen ayrı bir halk olduğu ve ilk başlarda Samos ve Khios adalarında yaşadıkları yolunda görüşler de vardır.

Kariyalılar'ın Priamos'un yanında savaşa katılan ve Troia'nın müttefiki olan bir halk olduğu bilgisi tarihi kaynaklarda geçmektedir. Savaşçı karaktere sahip olan ve ücretli askerlik yapan Kariyalılar anakaraya adalardan gelmişlerdi. Ayrıca Kariyalılar, eskiden Leleg adı altında adalarda oturan ve Minos uyruğunda olan bir halktı. Ancak Kariyalılar'ın bunu kabul etmeyerek

“Biz anakaranın yerlisiyiz” dedikleri de yine tarihi kaynaklarda geçmektedir. (Akurgal,1988:474). Nitekim Kariyalılar’ın kullandığı dil olan Karca’nın kökenine ilişkin iki görüş bulunmaktadır. Bunlardan birincisi Hint-Avrupalı olmayan yerli bir dil olduğu, ikincisi ise Hint-Avrupa kökenli bir dil olduğudur.

2.2. Lykia Bölgesi

Lykia, Köyceğiz’den Antalya’ya çekilecek bir çizginin güneyinde kalan bir bölge olarak tanımlanabilir. Belli başlı doğal özellikler açısından dikkate değer derecede simetriktr. En başta batıdaki Akdağ’ın (antik Massikytos) iki büyük kolu, doğuda ise Bey Dağı (antik Solyma) uzanır. Akdağ’ın batısında Ksanthos Vadisi, vadinin ilerisinde küçük Kragos ve Antikragos sıra dağları; Bey Dağı’nın doğusunda ise Alakır Vadisi ve onun da ötesinde Tahtalı sıra dağları bulunmaktadır (Bean,1998, 21).

Mısır ve Hitit belgelerinde adı geçen Lukka’ların, Lykialılar (M.Ö. 2. binyıl) olduğu sanılmaktadır. Lykia adının da Lukka sözcüğünden, Hellen ağzına uydurulmak suretiyle türediği güçlü bir olasılıktır. Hitit ve Mısır belgelerinde geçen Lukka adının aslı ise, Luvi dilinde ışık anlamına gelmektedir. Lukka Luvi dilinde ³Lu sözcüğü ile yeri yurdu anlamını katan *ka* takısından türemiştir. Lykialılar, Anadolu’da yaşayan ırklar arasında özel bir yere sahipti. Özgürlük ve bağımsızlıklarına oldukça düşkünlüdürler ve yaşadıkları dağlık bölgede saldırılara şiddetle karşı koymuşlardı. Roma İmparatorluğu’na en son katılan unsur olmuşlardır. Kendilerine has bir dilleri ve özgün yapı biçimleri vardı. Birleşme ve federatif örgütlenme biçimlerine yatkındılar. Gelenekleri ve özellikle kaya mezar yapıları da kendilerine özgü biçimdeydi (Akurgal,1988:474; Akurgal,2008: 300 vd.). Nereden ve ne zaman geldikleri konusunda çeşitli kaynaklar, farklı görüşler sunmasına rağmen tarihsel kanıtlara göre M.Ö. 14. yüzyılda Xanthos vadisine yerleşmiş, Miletus’tan güneye yönelen Giritliler oldukları ve eski adlarının Termilae olduğundan bahsedilebilir ki günümüze ulaşan yazıtlarda Lykialılar kendilerinden “TERMILP”olarak söz etmektedirler. Girit’te yapılan kazılarda ortaya çıkan mimari yapıların Lykia bölgesindeki kaya mezarlarının mimari yapılarına benzemesi bu olasılığı güçlendirmektedir (Akurgal,2008:300).

2.3. Paphlagonia Bölgesi

Paphlagonia Bölgesi’ne Hitit hakimiyetinin sona ermesinden sonra Frigler egemen olmuş, M.Ö. 7. yüzyıllarda ise bölge Kimmerler’in hakimiyetine girmiştir. Lidya kralı Alyattes’in (M.Ö.610-575) Kimmer egemenliğini ortadan kaldırmasıyla birlikte, Kroissos (M.Ö.575-546) döneminde bölge Lidya egemenliğine girmiştir (Herodotos,III, 90). M.Ö.547-546 yıllarında ise Persler, Lidyalılar’ı yenerek bölgeye hakim olmuştur. Daha sonra Paphlagonia, M.Ö. 333 yılında Büyük İskender’in ve onun ölümüyle de Eumenes’in egemenliği altına girmiştir. Bundan sonra Pontus krallarının idaresine girinceye kadar, Troia savaşlarına da katılmış olan şef Pylaemenes soyundan gelen yerli prenslerin denetiminde kalmıştır. Son olarak, Romalılar’ın denetimine girmiştir.

Paphlagonia Bölgesi, M.Ö. 1. binde kolonizasyon faaliyetleri nedeniyle önemli roller üstlenmesinin yanında, halkının Anadolu’nun eski halklarından olması nedeniyle de önemli bir bölge idi. Karadeniz’deki ilk Grek koloni hareketinin Pontos Kappadokia’sı dağlarından kolayca gelen madenlere ulaşabilmek için planlandığını düşünebiliriz. Nitekim M.Ö. 750’de iskan

³ Çapar, 1987:71. Lykia dili, Hitit krallarının kütüphanesinde bulunan çivi yazılı metinlere dayanılarak Luvi dilinin iyi bilinen bir lehçesi olarak görülmektedir. Lykia şahıs isimlerinde Luvi tanrıları tesbit edilebilmektedir. Bu tespit Lykialılar’ın Hititler’e akraba Asianik bir kavim olduklarını da göstermektedir.

edilmeye başlanan bölgede çok önemli olan demir madeni yatakları vardı (Drews,1991:322-324).

Paphlagonia Bölgesi doğudan Halys nehri, güneyden Galatya ve Frigya, batıdan Bithynia ve kuzeyden ise Pontos Euxeinos ile çevrilmiştir. Burası sarp ve sık ormanlarla kaplı dağlık bir yapıya sahiptir. Ancak verimli ovalar da önemli yer tutmaktadır. Grek koloni çağında, Pontos Euxeinos'un diğer yerleri gibi burası da Grek kolonilerinin akımına uğramıştır. Bölgede iskan edilmiş kentler şunlardır: Karadeniz Ereğlisi (Herakleia Pontika), Sinope, Taşköprü (Pampeiopolis), İnebolu (İonopolis), Vezirköprü (Andrapa), Osmancık (Pimolisa), Gerede (Flaviopolis) ve Tosya (Dokeia)'dır. Ayrıca Ilgaz dağı (Olgassys) bölgenin önemli dağlarından. Bunun yanında Kızılırmak (Halys) ve Sakarya (Sangarius) gibi önemli ırmaklar da bu bölgeden geçmektedir (Strabon,XII,III,9).

2.4.Mysia Bölgesi

Bölge hakkında bilgi veren antik kaynakların çelişen ifadeleri nedeniyle bölgenin sınırını çizmek zorlaşmaktadır. Ayrıca Mysia isminin bir yer ismi mi yoksa bir kavime verilen bir isim mi olduğu tartışmalıdır. Diğer taraftan araştırmacıların da sınırları belirlemek amacıyla farklı kaynakları referans almalarıyla Mysia coğrafyasını belirlemek iyice zorlaşmaktadır. Konuyla ilgili veriler söylenceden ibaret olup, başka yazarlar tarafından teyit edilmemektedir. Bununla birlikte Troia Savaşı öncesi bu yerlerde yaşayan Thrak kavimleri Mysialı ortak adıyla anılmış olabilir. Bütün bunlara rağmen Mysia bölgesinin sınırlarını kabaca çizecek olursak; batıda Troas ve Aiolis, güneyde Lidya, doğuda ise Frigya ve Bithynia arasında kalan yöre Mysia'dır.

Herodotos, Mysialılar'ı farklı kökenlere bağlama eğilimindedir. Bir bölümde Mysialılar'ı Lidya kolonları arasına koyar. Herodotos'un bu iddiası Maionlarla Mysialılar'ın Homeros destanlarında Troialılar'ın müttefikleri arasında bulunmasından ileri gelmiş olabilir. Troia kataloğunda Lidya ismine rastlanmaz ve bölgeden Maionia olarak söz edilir. Strabon'un belirttiği "Brygler ve Frigler aynı insanlardır, Mysler ve Maionlar ve Meones'de aynıdır" ifadesi ve Herodotos'un Maionları ve Lidler'i aynı insanlar olarak kabul etmesinden hareketle, Mysler ve Lidler'in akraba olma ihtimalleri vardır. Ancak araştırmacılar Lidyalılar'ın Ege göçleri ile gelen kavimler arasında olmayabileceğini belirtmektedirler (Çapar,1986:333-348). Bu iddialarını da dillerinde bulunan 26 harflik Fenike alfabesine bağlarlar. Dolayısıyla Lidyalılar'ın köken sorunu tam olarak aydınlatılamadığı için, Mysia-Lidya ilişkisi çözülememiş bir konu olmaktan öteye gitmemiştir.

M.Ö. 5. yüzyılda yaşamış Karyandalı Skylaks, Periplus adlı coğrafya eserinde Mysia'yı kuzeyde Thrakia'dan sonraki bir yer olarak adlandırır. İzmit Körfezi (Olbia Körfezi)'nden başlattığı bölgeyi Marmara Denizi (Propontis) kıyısı boyunca ve Gemlik (Kios) kentinin doğusundaki nehre (Ekheleos- Parmaklar Deresi) kadar olan bölge Mysia olarak adlandırır. Ona göre Mysia bugünkü Yalova ili ve Bursa ili toprakları arasında kalan Armutlu yarımadasından ibarettir.

Frigya ve Mysia sınırını belirlemek oldukça güçtür. Bu güçlüğü'nin nedeni olarak, bölgenin dağlık olması sebebiyle buralarda yaşayan ve boyunduruk altına alınamayan göçebe ve savaşçı kabilelerin bölgeyi tam olarak ellerinde tutamamaları ve her kabilenin bir birini kovalamak suretiyle bölgeye hakim olma çabaları gösterilebilir. Hakkında az bilgi sahibi olunan bir yöre olması sebebiyle Mysia Bölgesi'nin sınırlarının belirlenmesi ancak arazinin iyi bir şekilde değerlendirilmesiyle mümkündür.

Lidya ve Mysia arasında çizmiş olduğumuz sınırdaki da üzerinde tartışmaya açık pek çok nokta bulunmaktadır. Bunun birçok nedeni vardır. Bu nedenlerden en önemlisi M.Ö. VII. yüzyıldan itibaren önemli bir imparatorluk merkezi olan Lidya Bölgesi'nin Kızılırmak nehrinin batısına hükmedecek kadar güçlenmiş olmasıdır. Böylece Kızılırmak'tan Abydos'a kadar olan

yerlerde sınırların bir önemi kalmamış ve bu iki nokta arasında yaşayan halklar adeta Lidya uyruğu gibi hareket etmişlerdir. Lidyalılar'ı yenerek bölgeye hakim olan Persler zamanında da bu aidiyet duygusu devam etmiş ve Mysia Bölgesi'nin güneyi Sardeis Satraplığı'na bağlanmıştır.

2.5. Pamphilya Bölgesi

Güney Anadolu'nun ortalarında bulunan ve günümüzde Antalya ilinin sahil düzlüğünü oluşturan bölge M.Ö. 1. binde Pamphilya adını taşıyordu. Pamphilya'nın kuzeyinde Pisidia, doğusunda Kilikya, güney batısında Lykia bulunmaktaydı. Pamphilya adı tüm kabilelerin ülkesi anlamına gelmektedir. Pamphilya bölgesi 12.yüzyılda Yunanistan'dan başlayarak Anadolu'ya doğru yayılan kavimlerin hareketi neticesinde, Aiol ve İon kabilelerinin istilasına uğramıştır (Mansel,1978:1 vd.). Eldeki yazıtlara göre, yeni gelenlerin M.Ö. 3. yüzyıla kadar kente özgü bir dil konuştukları anlaşılmaktadır. Henüz tam olarak çözülemeyen bu dil Hint-Avrupa dilleri grubundadır.

3.Demir Çağı Anadolu Devletleri

3.1.Frigler

Anadolu'nun orta ve batısı arasındaki genişçe bir bölüme Frigya adı verilmektedir. Frigya ülkesinin asıl çekirdeğini oluşturan alan ise Sakarya (Sangarios) Nehri ve Menderes (Maiandros) Nehri'nin yukarı kaynakları arasındaki küçük platodur. Frigya bölgesi doğuda Kappadokia, sonraları Galatia; güneyde Lykaonia, Pisidia; batıda Mysia, Lidya, Karia; kuzeyde ise Bithynia ve Paphlagonia bölgeleriyle komşudur.

Genel olarak kabul edilen görüşe göre M.Ö. 1200 yıllarına doğru başlayan ve dalgalar halinde 400 yıl kadar süren Trak göçleri, Hitit İmparatorluğu'nun yıkılışını izleyen dönemde yoğunlaşmıştır. Son yıllarda Troia ve Gordion'da yapılan kazılarda elde edilen arkeolojik buluntular bunu desteklemektedir. Homeros destanlarında geçtiği üzere Mygdon, Askanion, Otreus gibi liderlerin önderliğinde ilkel bir aşiret düzeninde yaşamlarını sürdürdükleri anlaşılan Frigler'in Anadolu'daki ilk zamanları hala büyük ölçüde karanlıktır. Bununla birlikte eskiçağ yazarlarının verdikleri bilgilerden onların, başlangıçta Troia ve çevresini ele geçirdikleri ve zaman içinde İznik Gölü(Askania) kıyıları ile Sakarya nehri vadisine doğru yayıldıkları anlaşılmaktadır. Frigler, buradan hareketle güney ve doğu yönlerinden ilerleyerek Anadolu'nun içlerine doğru yayılmışlardır. Gordion'da bulunan Hitit katmanının üzerinde bulunan ve Erken Demir Çağı'na tarihlenen (M.Ö.1200-950) kalıntılar, ilk Frig göçmenlerinin M.Ö. 11. yüzyıla doğru Polatlı yakınlarındaki Yassıhöyük (Gordion)'e geldiklerini göstermektedir. Yine bu kalıntılar Frigler'in başlangıçta basit bir köy düzeninde olduklarını da göstermektedir.

Herodotos'un anlattığı üzere "Makedonyalılar'a göre Frigler, Avrupa'da oturdukları zaman Brig adını taşıyorlardı ve onların komşularıydılar. Asya'ya geçtikten sonra yurtları ile birlikte adları da değişmiştir" (Herodotos,VII,73). Strabon ise, Bryg'ler ve Frigler'in aynı insanlar olduğundan bahseder (Strabon,XII,544). Sevin'in Plinius'tan aktardığına göre ise Mysialılar, Frigyalılar ve Bithynialılar'ın isimlerini Avrupa üzerinden geçip gelen göçmenler olan Loesi, Brygi ve Thyni'lerden aldıklarını söylemektedir. Asur kaynaklarından anlaşıldığına göre Tiglath-Pileser I (M. Ö. 1115-1077)'in Muşkiler'e karşı yaptığı savaşlarda birleşik beş kralın idaresindeki yirmi bin kişilik bir Muşki ordusunu mağlup etmiştir. Bu tarihten itibaren iki yüzyıldan fazla bir süre Asur kayıtlarında Muski adına rastlanmaktadır. Araştırmacıardan bazıları Muşkiler'in Yunan geleneğindeki Frigler'le bir tutulabileceğinden bahsederken, diğerleri Muşki isminin Anadolu kökenli olduğundan ve Muşkiler'in muhtemelen Frigler'le birleşmiş (Sevin,1999:188) olan yerli bir halk olduğundan bahsetmektedirler.

Yaklaşık M.Ö.7. yüzyıl ortalarında Eskidoğu ve Eskibati kültür bölgelerinde kendini gösteren yeni tarihsel olaylar, bu zamanda demir madeni ve teknolojisinin doğuşu ve gelişimiyle doğrudan bağlantılıdır. Demir teknolojisinin ortaya çıkışı ile, M.Ö. II . bin yılın bronz teknolojisine dayalı Eskidoğu (Hitit-Mısır-Babil-Mitanni) ve Eskibati (Mykenai-Akha) devletlerinin merkezi-bürokratik yapılarının sarsılmasına ve yıkılmasına neden olurken, Ege havzasının doğusunda ve batısındaki kuvvetler dengesini de bozarak yeni siyasal, sosyal, ekonomik, ve kültürel değişikliklerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu şartların hüküm sürdüğü bir dönemde, Eskibati topraklarından çıkıp Eskidoğu dünyası ve Anadolu'da kendilerine yurt arayan Hint-Avrupa dil ailesine mensup Frigler, eski Anadolu kültürünün oluşumunda önemli bir rol oynamışlardır (Çapar,1987:43).

Hint Avrupa kökenli bir dil kullanan Frigler'in Fenike'den alınmış harf yazıları vardı. Ele geçen son veriler, Frigçe'nin Hititçe ya da Luvice ile bağlantılı bir Asianik dil olduğunu ortaya koymaktadır. Bu da, Frigler'in bölgeye geldiklerinde burada var olan yerli dil ile Frigçe'nin kaynaştığını göstermektedir (Çapar,1987:63,65). Frig diline ait yazıtlar genelde kaya anıtları formundadır.

Frig Devleti üç önemli yönetim bölgesine ayrılmıştır. Birincisi kuzeydeki Frigya Parura (Yanık Frigya), ikincisi Orta Frigya Salutaris (şifalı Frigya), üçüncüsü ise Güneydeki Frigya Pekatina'dır. Yine Frig Devleti'nin iki önemli merkezi vardı. Bunlardan birincisi siyasal yönetimin merkezi olan Gordion, ikincisi ise dinsel merkez olan yazlık Midas (Yazılıkaya)'tır. Ayrıca Persler tarafından yapılan kral yolu Frig topraklarından geçiyordu. Bu yol Batı Anadolu'da Sardes'ten başlayarak Orta Anadolu'ya oradan da Kilikya kapısı (Külek Boğazı) 'ndan aşarak Susa'ya kadar uzanıyordu. Bu yola paralel başka bir yol da Smyrna 'dan başlayarak Orta Frigya'da Gordion, Doryleion ve Ankyra'dan geçerek bir köprü ile Kızılırmak'ı aşip doğuya doğru uzanıyordu.

Erken dönem Frig çanak çömleği genelde kaba hamurlu ve çoğunlukla konik, yuvarlak karınlı çanaklar ile geniş ağızlı çömleklerden oluşuyordu. Elle yapılmış olan çanak ve çömlekler, çeşit bakımından oldukça zengindi. Muhtemelen bu çanak çömlekler hane halkı tarafından açık hava fırınlarında yapılmıştı. Araştırmacılar bu basit yapım tekniğini Frigler'in göçü (kuzeybatıdan Balkanlara doğru) ile ilişkilendirmişlerdir. Kızılırmak'ın batısındaki bölgede oturan ve buraya Mekodonya'dan gelmiş olanların çanak çömleğinin yüzey rengi genelde gri ya da siyaha yakın gri tonludur. Kızılırmak'ın doğusundaki Muşki, Tabal ve Kaşku'ların oturdukları bölgelerde ise açık renk zemin üzerine çok renkli koyu boya ile yapılmış bezemeler görülmektedir. Her iki bölgenin çanak çömleğinin ortak noktası ise boş alanların doldurulmasına yarayan tek merkezli dairelerdir. Orta Frig çanak çömleği ise Lidya'nın etkisi ile gelişme göstermiştir (Henrickson,2007:189 vd.).

M.Ö. 8. yüzyıl ortalarına ait Assur belgelerinde güçlü bir merkezi devlet olarak ortaya çıkan Frigler'in en önemli kralı Midas'tır. Midas döneminde Frig Krallığı güney batıda Elmalı yöresinden doğuda Amasya'ya, kuzeyde Samsun'a ve güneyde ise Konya ve Niğde'ye kadar uzanmıştır. Ancak bu dönemde Kimmer tehlikesi ortaya çıkmıştır. Kimmer tehdidinden kurtulmak için Assur ile dostluk antlaşması yapılmıştır. Ancak Assur kralı Sargon'un bir savaş esnasında ölmesi ile birlikte, Kimmerler'e karşı tek başına kalan Midas ağır bir yenilgiye uğramıştır. (M.Ö.696) Yenilgiyi hazmedemeyen Midas intihar etmiş ve batıya kaçan Frigler, küçük beylikler halinde bir süre daha varlıklarını sürdürdükten sonra Lidyalılar'ın egemenliğine boyun eğmişlerdir.

3.2. Lidyalılar

M.Ö. 1. binyılda Anadolu halklarından bir diğeri ise Lidyalılar'dır. Kimmerler'in saldırıları sonucu yıkılan Frig devletinin yerine, Lidya devleti bölgesinde bir güç olarak ortaya çıkmıştır. Bu bölge, genel olarak Gediz Nehri (Hermos) ve Küçük Menderes (Kaistos) Irmağı

vadilerini kapsayan ve günümüzde yaklaşık olarak Manisa ve Uşak illerine denk gelen bölgedir. Lidya bölgesi coğrafi olarak doğu ve batı medeniyetlerinin kaynaştığı bir alan içerisinde. Bunu sağlayan en büyük etken ticari yolların kesişme noktasında bulunmasından kaynaklanmaktadır.

Batı Anadolu'da Gediz ve Küçük Menderes civarında yaşayan Lidyalılar'ın nereden geldikleri hala merak konusudur. Antik çağ yazarlarına göre Lidyalılar, güneydeki Karialılar ile kuzeydeki Mysialılar ve Frigler'le akraba idiler. Böylece Lidyalılar'ın en az 2. binin ikinci yarısından itibaren var oldukları söylenebilir. M.Ö. 7. yüzyıldan önceki tarihlerde, onların kültürleri hakkında yeterli bilgimiz bulunmamakla birlikte Homeros Lidyalılar'dan Maion, Tmolos olarak, bir dağ eteğinde bulunan kentlerinden ise Hyde olarak söz eder (Sevin,1999:208).

Lidya hayvansal, bitkisel ve madeni kaynaklar açısından çok zengin bir bölgede yer almaktaydı. Dağları sık ormanlarla kaplıydı, vadilerinde buğday yetiştirilmekte, büyük hayvan sürüleri otlatılmaktaydı. Nitekim Lidyalılar sonradan süvari birlikleri ile ün kazanmışlardır. Ayrıca başkent Sardes'in içinden geçen Pactolos Nehri'nin getirdiği altın tozu Lidya'nın zenginliğine katkıda bulunmaktaydı. Öyle ki altın madeninden dolayı Lidya sadece Anadolu'nun değil Yakın Doğu'nun önde gelen devletleri arasına girmiştir. Bölgede daha önce bilinmeyen bu değerli madenin M.Ö. 7. yüzyılın başlarından itibaren başkent Sardes'te işletilmesi Lidyalılar'ı zenginleştirmiştir (Sevin,1999:208; Akurgal,2008:283).

Lidya'da üç kral hanedanı hüküm sürmüştür: Sırasıyla Atyadlar, Heraklidler ve Mermnadlar. İlk iki hanedan ve bunların kralları hakkında fazla bir bilgi yoktur (Sevin,1999:209;Akurgal,2008:283). Sadece bu iki hanedanın M.Ö. 2. bin yılın son yüzyıllarında hüküm sürdükleri, efsanevi kral Lid'in isminden dolayı halkın Lidyalılar diye anılmaya başlandığı bilinmektedir. Bu anlamda Lidya isminin ortaya çıkışıyla, güney komşuları ve akrabaları sayılan Karialılar (efsanevi kral Kar'a dayalı) ve Karia isminin ortaya çıkışı benzerlik göstermektedir.

Lidya devleti merkezi bir yönetim anlayışına sahipti. Krallık belli bir sülaleye bağlı olarak babadan oğula geçmekteydi. Bunun yanında zaman zaman varlığını duyurabilen çok zengin bir tüccar sınıfı bulunmaktaydı. Lidyalılar'ın bilinen en parlak dönemi M.Ö. 700-550 yılları arasındadır. Bu dönem Mermnadlar Hanedanı dönemidir. Mermnadlar Hanedanı'nın ilk kralı olan Gyges Miletos, Smyrna ve Kolofon'a karşı saldırgan bir politika izlemiştir. Gyges'ten sonra sırasıyla Ardys, Sadyattes, Alyattes ve Kroisos gibi krallar hüküm sürmüştür.

İlk Lidya sikkeleri muhtemelen Alyattes döneminde basılmıştır. Başkent Sardes'in içinden geçen Paktalos Irmağı'nın alüvyonlarında doğal olarak bulunan altın-gümüş karışımı elektron madeninden basılan ilk sikkelerin üzerinde Lidya Krallığının arması olan aslan başı bulunuyordu. Sikke basımındaki gelişim ile birlikte altın ve gümüşten ayrı olarak sikke basımı Kral Kroisos zamanında olmuştur (Sevin,1999:212).

Lidya dili Hint-Avrupa dil ailesine ait olup, Hitit ve Frig dilleri ile komşuları Karialılar ve Mysialılar'ın konuştuğu dille benzerlikler göstermektedir. M.Ö. 546 yılında Ahameniş İmparatorluğu, Lidya Krallığının başkenti Sardes'i ele geçirip Lidya Krallığı'na son vermişlerdir. Böylelikle Anadolu 200 yıllık Pers egemenliği dönemine girmiştir.

4.Anadolu'da Pers Hâkimiyeti

Anadolu, Kyros'un Batı Anadolu'yu işgalinden (M.Ö. 546) Büyük İskender'in Çanakkale Boğazı'nı geçişine kadar (M.Ö.334) yaklaşık iki yüzyıl Pers egemenliği altında kalmıştır. Persler, batıya doğru yayılma politikası izleyen ilk doğulu ulustur. Pers hükümdarı Kyros M.Ö. 546'da Lidyalılar'ın başkenti Sardes'i ele geçirerek, Batı Anadolu'ya egemen oldu.

Persler bütün Anadolu'yu işgal ettikten sonra ise Atina'ya doğru bir yayılma politikası izlediler (Akurgal,2008:338; Mansel,1963:243 vd.).

M.Ö 461 yılında Atina'da Perikles'in iktidara gelmesi ile birlikte Attika-Delos deniz birliği ilişkileri bozulmaya başladı. Bunda, Atina'nın alınan vergileri kendi lehine kullanması ile birlikte kendi parasını kullanmaya başlaması ve bir süre sonra diğer kentleri tamamen kendi kontrülüne alması etkili olmuştur. Böylece kendi istediği gibi birliği yönetmeye çalışan ve kendi çıkarları doğrultusunda yeni vergi sistemi kuran Atina'ya karşı bir tepki olarak kurulan Sparta-Pers ittifakı M.Ö. 413'ten itibaren etkili olmaya başladı.

Persler ve Spartalılar'ın Ege'nin kuzey bölgelerini ele geçirmesi sonucu Atina'nın Marmara ve Karadeniz 'le bağlantısını kesmesi ile birlikte, açlığa mahkum olan kent M.Ö. 404 yılında barış istedi. Peloponnesos Savaşı sonunda Anadolu'daki Yunan kentleri Atina egemenliğinden kurtulmakla birlikte, Pers tehdidiyle karşı karşıya kalmışlardır. Bu savaşta Sparta'nın yanında yer alan batı Anadolu satrapı Artakserkses, Perslerin öç alacağı düşüncesi ile Sparta'dan yardım istedi. Bunun üzerine Sparta Anadolu'ya bir ordu göndererek, buradaki kentlerin koruyucusu olarak Persler'e savaş açtı. Yapılan savaşta (M.Ö. 400) Sparta ordusu galip geldi. Ancak Sparta Kralı ülkesinde çıkan bir savaş nedeniyle geri dönünce, Anadolu'daki Pers hakimiyeti tekrar güçlenmeye başladı. Sonrasında Knidos'ta Sparta donanmasının Persler tarafından yenilgiye uğratılmasıyla birlikte, Persler Ege Denizi'ne girmiş oldu. Bunun sonucunda Anadolu kıyılarındaki Yunan kentlerine özerklik vaad ederek, onları Sparta ittifakından ayırdı. Fakat bu sıralarda eski kolonileri İmroz, Rodos ve Limni ile ittifak yapan Atina'nın tekrar toparlanması nedeniyle Sparta-Pers ittifakı yeniden oluştu. Spartalılar, Pers desteğiyle oluşturdukları bir donanmayla Çanakkale boğazını kapattı. Böylece Atina bir kez daha barış istemek zorunda kaldı.(M.Ö. 386) Kral barışı adı verilen bu anlaşmaya göre Kiozomenai ve tüm Yunan kentlerini de içine alacak bölge Perslere bırakıldı. Böylece Anadolu Pers hâkimiyetine girmiş oldu (Sevin,1982:213 vd.).

Pers imparatorluğu mutlakiyetle yönetilmiştir. Pers hükümdarının yetkileri sınırsız olup istekleri kanun niteliği taşımıştır. Ülke satraplık adı verilen eyaletlere bölünmüştür. Satraplıklar satrap adı verilen ve Pers soyluları arasından seçilen kişiler tarafından yönetilmiştir. I. Darius tarafından geliştirilmiş satraplık sistemi (M.Ö. 340'lar) Persler'e; Ege Denizi'nden Hindistan'a kadar olan toprakları yönetebilme imkanı sağlamıştır. Bu doğrultuda Lidya Krallığı'nın başkenti olan Sardes kenti, Lidya Krallığı'nın yıkılmasından sonra M.Ö. 6.yüzyılda Persler tarafından bir satraplık merkezi haline getirilmiştir. Bu sistem ancak İskender'in işgalinden sonra ortadan kalkmıştır.

5.Anadolu'da Hellenistik Dönem

M.Ö. 334'te Büyük İskender Çanakkale Boğazı (Hellespontos) 'nı geçerek Anadolu'ya girmiştir. İskender Çanakkale Boğazını denetim altına aldığından dolayı, ordu hiç zorluk çekmeden Asya kıyısına geçerek bugünkü Lapseki üzerinden doğuya doğru ilerlemiştir. Bu sırada Pers ordusu Biga Çayı (Granikos) yakınında bulunmaktadır. Neticede Pers ordusu ve Makedon ordusu Granikos Çayı dolaylarında karşı karşıya gelmişlerdir. Yapılan savaş sonunda İskender'in ordusu satraplık merkezi olan Sardes başta olmak üzere batı Anadolu'yu ele geçirmiştir. Büyük İskender komutasındaki Makedon ordusu bu yörede her şeyi düzene koyduktan sonra, Kilikya üzerinden Suriye'ye seferler düzenleyerek, M.Ö.333'te Pers kralı III.Darius'un ordusunu yenmiştir. Böylece İran ve Suriye ile birlikte Pers yönetimi altındaki Mısır da İskender'in hakimiyeti altına girmiştir.

İskender'in M.Ö.334 yılında Çanakkale Boğazı 'nı geçmesi ve Anadolu topraklarına girmesi, Hellen uygarlığı ve bütün dünya için büyük önem taşıyan yeni bir dönemin başlamasına neden olmuştur. Hellenistik Çağ diye adlandırılan ve Roma İmparatoru Augustus'a kadar süren bu dönem içerisinde Hellen uygarlığının etkileri Asya ve Afrika'ya yayılmıştır. Bu

etkileşimde İskender'in genel politikası, Şark kültürlerine saygı çerçevesinde olmuştur. Bu da doğu ve batı kültürlerinin birleşmesine ve böylece gözcü bir kültürel kaynaşmanın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Böylece Hellenistik dönemin ruhunu oluşturan kültürel unsurlar dış içerik bakımından Hellen, özü bakımından ise doğu etkisi altında kalmıştır (Akurgal, 2008:343).

Bu dönemde Ege'de M.Ö. 650-545 yılları arasındakine benzer, gösterişli bir çağ yaşanmıştır. Öyle ki Pergamon, Priene, Miletos ve Maiandros Magnesiası başta olmak üzere Teos, Klaros, Smintheos gibi kentler dünyanın en parlak kültür ve sanat merkezleri olmuşlardır (Akurgal, 2008:343). Diğer taraftan zengin kütüphanesi ile Bergama, önemli kültür ve eğitim merkezleri arasına girmiştir.

Hellen şehirleri, Helenistik dönem süresince ekonomik olarak da sürekli güçlenmişlerdir. Bunun nedeni doğu ile kurulan ticari ilişkilerdir. Bu ticari ilişki İskenderiye, Rodos, Bergama, ve Efes gibi kültür merkezlerinin önderliğinde olmuştur. Ayrıca bu dönemde fen bilimlerinde bir ilerleme gerçekleşmiş, İon filozoflar tarafından M.Ö. 6. yüzyılda temelleri atılan astronomi ve geometri gibi bilim dalları İskenderiye'de yeni boyutlar kazanmıştır.

6. Anadolu'da Roma İmparatorluğu Dönemi

Roma'da 60 yıl süren iç savaşlar sonunda yıpranan Cumhuriyet, İmparator Augustus ile birlikte değişmiş, geniş toprakların yönetimi tek bir kişinin eline geçmiştir. Böylece Roma İmparatorluk dönemine girmiştir. Kabul edilen yönetim biçimi eski doğu ya da Helenistik dönem monarşileri gibi değildi. Görünüşte Cumhuriyet döneminin bütün yasal kurumları varlığını sürdürmekteydi. M.Ö. 27'de İmparator Augustus ile birlikte senato ve meclisin yetkileri azalırken imparatorun yetkileri gittikçe arttı. Artık İmparatorluğun yönetimi bir sülaleden gelen imparatorların eline geçti.

Cesear zamanında Roma toprakları üzerinde 14 eyalet bulunmaktaydı. İç karışıklıklardan yararlanan Oktavianus'un M.Ö. 30'da Mısır'ı da eyalet haline getirmesi ile, Roma'nın hüküm sürdüğü bölgede Roma'ya denk bir güç kalmamıştır. Augustus M.Ö. 27 yılında eyaletlerin yönetiminde bir yenilik ortaya koymuştur. Roma toprakları içinde yer alan ve içinde askeri legionlar olan yerleri kendine bağlamıştır. Askeri legion olmayan ve Roma'ya sıkı sıkı bağlı olan, güvenlik sorunu olmayan bölgeleri ise senatoya bırakmıştır. Bu dönemde Küçük Asya diye adlandırılan Anadolu'da üç eyalet vardı. Bunlar: Asia, Bithynia ve Pantos eyaleti idi. Bu eyaletlere senato tarafından valiler atanmaktaydı.

Galatia Krallığı Antonius tarafından Amyntas'a, verilmiştir. Ancak sonraları Antonius ve Octavianus arasındaki çekişme sırasında Octavianus'un tarafında yer almasından dolayı, kendisine Amyntas'a dağlık Kilikya (Trakheia) bölgesi de verilmiştir. Amyntas, Pisidia'nın doğusundaki Homanadlar halkı üzerine yürümüş ve buraları ele geçirip şeflerini ise öldürmüştür. Strabon'a göre öldürülen şeflerden birisinin karısı tarafından M.Ö. 25'te Amyntas da öldürülmüştür. Galatia⁴ kralı Amyntus'un ölümü ile geriye büyük topraklar kalmıştır. Bu topraklar Kilikya Trakheia ve Kappadokia kralı Arkhelaos'a bırakılmıştır. Böylece dağlık Kilikya ve Pamphilya dışında kalan yerler M.Ö. 25'te birleştirilerek Augustus'a bağlanmıştır. Bu bağlanan yerlere ise Provincia Galatia adı verilmiştir. Eklenen topraklar ile birlikte Galatia Eyaleti 3 ana bölüme ayrılmış ve doğuda Pontus ile Kappadokia sınırlarına kadar genişçe

⁴ Akurgal, 2008:399. Galatlar, M.Ö. 280-274 yıllarında Balkanlar ve Batı Anadolu'da yaşadıkları sonraları Orta Anadolu'da Ankara ve Çorum, Yozgat yöresine yerleşen Orta Avrupa kökenli Kelt halkına verilen addır. Galatların yerleştiği bölgeye ise Antik Çağda Galatia denilmekteydi. Aşiret yapısına dayanan Galat krallıkları Roma İmparatorluğu egemenliğine girerek M.Ö. 1. yüzyıla kadar bu bölgede varlıklarını sürdürdüler. Orta Anadolu'da Galat dilinin M.S. 7. yüzyıla kadar konuşulduğuna dair bilgiler bulunmaktadır.

toprakları olan bir eyalete dönüşmüştür. Böylece Galatia eyaleti çok çeşitli halkları içinde barındırır duruma gelmiştir.

Amyntas'ın ani ölümü, öldürüldüğü yer olan Doğu Pisidia ve İsauria'da ilk anda bir kaosa neden olmuştur. Bu karışıklık ortamı M.Ö. 4'e kadar sürmüştür. Pisidia askeri kolonileri ve Homanadlar ile savaşların yapıldığı bu dönemde askeri önlemlerin yanında barış yanlısı bir politika izlenerek, Romalılaştırma politikası izlenmiştir. Bu doğrultuda askeri legionun ihtiyaçları artık İtalya'dan değil, yerli kaynaklardan karşılanmaya çalışılmıştır. Böylece 52 legion oluşturulmuştur. Bu legionları yerleştirmek için yeni kentler bulunmaya çalışılmıştır. Yeni bulunan kentlerle ulaşılması hedeflenen üç sebep daha vardır. Bu sebepleri şu şekilde sıralayabiliriz: 1. Romanize olmamış bölgelere Roma uygarlığı ve dili yayılacaktı. 2.Hizmet süresi dolan askerlere yer bulunacaktı. 3. Bölgenin güvenliği sağlanacaktı.

M.Ö. 21'de Anadolu'ya geçen Augustus (hem kendi hem de senatonun yetkilerini kullanan anlamında olan imperium sıfatıyla), Samsun(Amisos)'daki zalim tiranı uzaklaştırarak, buraya yeniden bağımsızlık vermiştir. Ayrıca Kyzikos halkı cezalandırılmıştır. M.Ö 6'da Pisidia ve İsauria 'da yaşayan Homanadlara karşı bir sefer yapılmadan önce, Pisidia'nın kuzeyinden doğuya uzanan bir yol inşa edilmiştir. Çünkü Homanadlar'ın yaşadığı bölgede ulaşım zordu. Bununla birlikte Homanadlar'a karşı uygulanan abluka işe yaramış ve Romalılar savaşı kazanmıştır. M.Ö. 14'te Augustus ölmüş ve yerine Tiberius geçmiştir. Tiberius döneminde Kapadokia'da Roma Eyaleti haline getirilmiştir. M.S. 46'da Thrakia'da eyalet olmuştur. Bu dönemde sürekli ayaklanmalar ve mücadeleler sürmüştür. Öyle ki M.S. 55'te Cladius'un yerine geçen Nero, Ermenistan eyaleti için sürekli mücadele eden Parthlar'a karşı savaş başlatmıştır. Bu savaşta yasal kral olan Pontus ve Kommagene kralından yardım alınmıştır. M.S. 59'da ise Ermenistan Parthlar'dan geri alınmıştır. Ancak M.S. 62'de Roma Ordusu, Parthlar tarafından kış aylarında yenilgiye uğratılmıştır. Bu tarihten sonra Roma Parthlar ile anlaşma yolunu seçmiş ve Fırat'ın doğusunu Parthlar'ın hakimiyetine bırakmışlardır.

M.S. 63'te Nero döneminde Pontos'un doğu kısmı Galatia Eyaleti (Polemoniakus)'ne bağlanmıştır. M.S. 64'te Bithynia-Pontus eyaleti oluşturulmuştur. Böylece küçük Asya topraklarının büyük bir kısmı Roma'ya bağlanmıştır. Nero'nun zalimce yönetimi ve ölümü ile birlikte Roma'da büyük isyanlar çıkmıştır. (M.S. 68-69) Ayrıca Nero'nun ölümü ile Cladiuslar Sülalesi de son bulmuş, Flaviuslar Sülalesi başa geçmiştir. Bu dönemde, Nero döneminde olduğu gibi Parthlar ile dostça ilişkiler kurulmuştur. Ayrıca Kommagene Krallığı ele geçilerek Suriye Eyaleti'ne bağlanmıştır. M.S. 107-111 yılları arasında birleşik Galatia ile Kappadokia eyaletleri birbirinden ayrılmıştır. Yeni düzenlemeye göre Galatia eyaleti ilk kurulduğu şekli ile Augustus dönemindeki şekline dönüştürülmüştür. Bunun nedeni, bu iki eyaletin topraklarının çok geniş (Küçük Asya'nın yarısında fazlası) olmasıydı. Diğer neden ise Traianus'un Parthlar'la karşı karşıya gelmeden önce bölgenin güvenliğini sağlamak istemiş olmasıdır. M.S. 114 yılında Traianus Roma himayesinde olan, ancak Parth kökenli Arsakes Sülalesinin yönettiği Ermenistan'ı ele geçirerek burayı Roma eyaleti yapmıştır. M.S. 116'da ise Parth sülalesi içindeki iç çatışmadan faydalanan Traianus Parth topraklarını ele geçirerek, burayı vasal krallık haline getirmiştir. Traianus'un ölümünden sonra tahta çıkan evlatlığı Hadrianus, daha çok eyaletlerin sorunları ile ilgilenmiş, bayındırlık işleri ile uğraşmıştır. Bu dönemde kentlere bolca anıtlar yapılmıştır (Sevin,1999:326-334).

M.S. 161-180 yılları arasında Roma imparatorluğu, Antoninuslar Sülalesi tarafından yönetilmiştir. Bu dönemde de daha önceki dönemlerde olduğu gibi Parthlar'la mücadeleyle (özellikle Marcus Avrelius dönemi) geçmiştir. Ayrıca asıl İsauria ve Lykaonia'nın güney tarafları Galatia'dan alınarak Kilikya'ya bağlanmıştır. Roma İmparatorluğunu yöneten son sülale (M.S. 193-235) Severuslar Sülalesi'dir. Bundan sonra Roma'da yönetim askeri imparatorlara (M.S. 235-284) geçmiştir.

Sonuç

M.Ö. 12. yy'ın başlarında ön Asya'yı alt üst eden ve Ege Göçleri adıyla anılan bir hareketlilik yaşanmıştır. Bunun sonucunda Trakların elinde bulunan Balkan yarımadasının güneybatı bölgelerindeki bazı Trak kabileleri boğazlar üzerinden Anadolu'ya geçerek, Hitit devletinin yıkılmasına neden olmuşlardır. Bu kavimlerden bir kısmı Doğu Anadolu üzerinden Transkafkasya'ya, diğer bir kısmı da Suriye ve Filistin üzerinden Mısır sınırlarına kadar uzanmışlardır. Mısırlılar tarafından bozguna uğratıldıktan sonra ise, geri dönmek zorunda kalmışlardır. Bunlardan bir kısmı da Filistin'e yerleşerek Ege kültürünü burada bir süre yaşatmışlardır.

Bu tarihi süreç içerisinde gerçekleşen Dor göçleri de muhtemelen İlyr ve Thrak baskısıyla gerçekleşmiştir. Dorlar'ın Yunanistan'ı istilası, Akalar'ı yerinden oynatmıştır. Böylece uygarlıklarının yıkılmasından kısa bir süre önce Anadolu'ya yerleşmeye başlayan Akalar, Dor baskısıyla daha büyük kitleler halinde Anadolu'ya göç etmişlerdir.

Ege göçleri dünya tarihinde bir dönüm noktası sayılmakla birlikte bu göçlerden en çok Anadolu'nun etkilendiği söylenebilir. Nitekim kültür seviyeleri pek yüksek olmayan birtakım Trak kavimlerinin neden olduğu Ege Göçlerinin ardından Anadolu'da iki yüz ile dört yüz yıl arasında değişen zaman dilimi süresince bir Karanlık Çağ yaşanmıştır. Böylece bu göçlerden sonra Anadolu coğrafyasının siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel yapısı hiçbir zaman eskisi gibi olmamıştır.

Kaynakça

- AKURGAL, E (1988). *Anadolu Uygarlıkları*, İstanbul.
- AKURGAL, E (2008). *Anadolu Kültür Tarihi*, Ankara.
- BEAN, G E (1998). *Eski Çağda Lykia Bölgesi*, İstanbul.
- ÇAPAR, Ö (1987). “*Phrygia ve Demir Devrinde Anadolu Kavimleri*”, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, cilt:31, sayı:1-2, 43-73.
- ÇAPAR, Ö (1986). “*Homeros Destanlarında Anadolu Kavimleri*”, IX .Türk Tarih Kongresi, cilt I, Ankara, 333-348.
- DIAKOV, V - KOVALEV, S (1987). *İlkçağ Tarihi*, (Çev. Özdemir İnce).
- DREWS, R (1991). “*Karadeniz’de En Eski Grek Yerleşimleri*”, (çev. Ömer Çapar), Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi, cilt:15,sayı:26, 322-324.
- HENRICKSON, R C (2007). *Firiglerin Gizemli Uygarlığı/ The Mysterios Civilization of the Phrygians*, (çev. Aslan Evrim), İstanbul.
- HERODOTOS (2007). *Historia. (Tarih)*, (Çev. M. Ökmen), Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- MANSEL, A M (1978). *Side*, Ankara.
- MANSEL, A M (1963). *Ege ve Yunan Tarihi*, Ankara.
- MEMİŞ ,E (2007). *Eskiçağ Türkiye Tarihi*, Konya.
- SEVİN, V (1982). “*Anadolu’da Yunanlılar*”, Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi, cilt: I-II, İstanbul, 210-246.
- SEVİN, V (1999). *Anadolu Arkeolojisi*, İstanbul.
- STRABON (2000). *Geographika-Antik Anadolu Coğrafyası*, (Çev. Adnan Pekman), Arkeoloji ve Sanat Yayınları,İstanbul.